

DISPUTATIONUM METAPHYSICARUM
PRIMA

De
AXIOMATIBUS
in Genere,

Quam
In Incllyta Salana
Consensu Amplissimi Collegii Phi-
losophici

publicæ ventilationi exponent

M. JOH. PAULUS *Gebenstreit/*
PRÆSES,

&
JOH. GEORGIUS *Pfefferkorn /*
Cruciburg. Thuringus

RESPONDENS

Ad d. Jul.

ANNO M. DC. LXXXII.

JENÆ,
Litteris WERTHERIANIS.

DISPUTATIONUM METAPHYSICARUM

PRIMA

AXIOMATIBUS

in Genere

In Nova Salana

Conseio Amaliam Collegii Phi-

losofici

publica vocatione exponam

M. JOH. PAULUS

PRÆSES

JOH. GEORGIO

Guburg Thurgis

RESPONDENS

AB. D. 1711

ANNO M. DC. LXXXII

VENA

LITTE. VENTRIANAE

JEHOVAH JIVA.

THESIS I.

AXioma est propositio universalis, aut ad minimum universali æquipollens, vera, necessaria, certa, indemonstrabilis, quam novisse debet, qui scientiam aliquam discere vult, antequam ad præceptorem suum accedat.

Ex Geom.

§. I.

Dicitur (1): *Universalis*. Axiomata enim ex naturâ suâ ordinantur ad ingenerandam rerum scientiam, vocanturque accurata eruditionis fontes, ut innuatur, nullam eruditionem accuratam seu scientiam *diol*, & quæ hanc gignit, demonstrationem absque axiomatibus expectari posse, & in axiomata omnes tandem doctrinas esse resolvendas: Jam verò scientia plenior & uberior est universalium conclusionum, quia per eam habetur cognitio & ipsius universalis, & aliorum, quæ sub illo comprehenduntur: e. g. qui novit, O. animal appetere, novit etiam, hominem, equum, leonem appetere: Ergo etiam axiomata, cum ex sua natura tendant ad progignendam scientiam, oportet esse propositiones universales.

A 2

les.

les. Quemadmodum enim ex falsis verum non potest inferri, ita, ut falsa sint causa conclusionis ratione materiæ, ita etiam ex propositionibus particularibus non potest deduci conclusio universalis. cum aliàs particulari causa esset universalis, quod æquè fieri non potest ac ex falsis verum concludi nequit.

§. 2. Dicitur (2): *aut ad minimum universali æquipollens.* Non enim ad axioma rectè & propriè sic dictum requiritur, ut signum universale semper actu habeat præfixum, cum sufficiat, si salvâ veritate possit præfigi, e. g. hæc propositio: Totum est majus qualibet parte, omnium consensu est axioma accuratè sic dictum, licet signum universale actu non habeat præfixum: Sufficit enim, quòd ei salvâ veritate possit præponi hõc modò: O. Totum est majus quâlibet parte. Excluduntur ergò ex numero axiomatum illæ propositiones, quæ in multis, aut omninò fallunt: E. g. Tot modis dicitur unum conjugatorum, quot modis dicitur alterum, it: Qualis causa, talis effectus, it: Omnis causa agit, it: Magis & minus non variant speciem, & aliæ ejusmodi regulæ. Illud quoque ex hoc requisito planum est, non quasvis propositiones ita nudè prolatas in numerum axiomatum statim esse admittendas, quamvis sanò sensu intellectæ nomen axiomatum sustineant: v. g. Propter quod unumquodque est tale, illud magis est tale, it: Causa causæ est causa causati, &c. Talismodi enim propositiones rectè intellectæ & explicatæ sunt universales, nec ullam patiuntur instantiam, id quod ad rationem ἀξιώματα requiritur, quamvis ita nudè prolata multas admittant instantias, minimeque sint universales. adeoque in classem axiomatum non sint evehendæ. E. g. hæc propositio: Causa causæ est etiam causa causati, ita crudè prolata non est universalis, cum pater homicidæ sit causa illius, qui est causa causati nempe cædis patrata, neque tamen sit causa causati nempe cædis patrata: Illa interim propositio si rectè intelligatur, est universalis: Sensus enim propositionis genuinus huc redit: Cum una res causat hoc, ut altera res causet

set

set rem tertiam, tunc prima res tertiam quoque rem cau-
 sare rectè dicitur seu prima res tertix etiam rei causa est,
 quo sensu hæc propositio est immutabilis & perpetuæ veri-
 tatis. Quod enim causat hoc, ut altera res causet rem ter-
 tiam, illud causat, ut res tertia à re secunda causetur, cum
 causare & causari à parte rei sint una entitas, ut cum *Scho-
 lis* loquar: Quod autem causat, ut res tertia ab altero cau-
 setur, illud est causa rei illius tertix, ut ex terminis liquet.

§. 3. Dicitur (3): *Vera*. Scientia enim, ad quam pro-
 ducendam axiomata ordinantur, non datur nisi de vero,
 cum si quis illud, quod falsum est, verum putet, non scienti-
 à gaudeat, sed ignorantia laboret. Ergo etiam propositio-
 nes, quæ scientiæ sunt effectrices, oportet esse veras, cum, si
 non essent veræ, non complecterentur causam simpliciter
 proximam, quam tamen propositiones *ἁπλοῦς* necessa-
 riò continent. Quomodo enim falsum, quod æquipollet
 non enti, potest esse causa entis, cui æquipollet verum? Sic
 profectò causa effectu suo multis modis esset deterior. Equi-
 dem inficias ire non possumus, ex falsis quandoque verum
 posse elici, sed tunc præmissæ falsæ non sunt causæ *πρόγμω-
 τος* rei seu scientiæ, sed tantum *συμπερίστωμα* seu illata
 conclusionis. Scientia enim causam ejus, quod concludi-
 tur ac infertur, requirit, quam propositionibus falsis nemo
 facile assignaverit.

§. 4. Dicitur (4): *Necessaria*. Hoc requi-
 situm patet ex natura scientiæ, ad quam progignendam
 axiomata diriguntur. Scientia enim versatur circa neces-
 saria, ut passim docet *Philosophus*. *Lib. 1. post: c. 2. §. 3.* in-
 quit: *ὡς ἂν ἀπὸ λῶς θεῖν ἁπλοῦς, τῆς ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν.* *Cap.*
XXXV. ejusdem libri discrimen inter *ἁπλοῦς* & *δόξαν* in eo
 consistit, quòd illa occupata sit circa *ἀναγκαῖον ἢ ἐνδεχό-
 μενον ἄλλως ἔχειν*, hæc verò versetur circa id, quod quidem
 verum est aut falsum, sed potest etiam aliter se habere.
 Quod si verò id, quod scitur, est necessarium, etiam pro-
 positiones ad scientiam ingenerandam ordinatæ sunt nec-
 cessariæ. *ἀνάγκη, καὶ τὰς περὶ αὐτῆς ἀναγκάσις εἶναι, διὰ τὸν ἴσον*

(συμπερασμα) συμπεραίνουσα, necesse est, etiam propositiones esse necessarias, per quas conclusionem inferimus, ait *Themistius in paraphr. 1. Post. c. 4.* Ratio consequentiæ est manifesta. Si enim ex contingentibus inferri posset necessarium, quidni etiam ex falso posset demonstrari verum, cum contingens quæ tale dicatur, quod verum & falsum esse potest: Si ergo ex contingenti, quod falsum esse potest, concludi posset necessarium, hoc est, sic verum, ut falsum esse non possit, utique etiam ex falso verum posset demonstrari, quod tamen accurati Doctores Analytici rectè negant.

§. 5. Dicitur (5) certa: Illud enim, quod scitur, est certum, Ergò etiam principium, ex quo scibile deducitur, oportet esse certum: Si enim ex incerto posset concludi certum, ita quidem, ut incertum esset causa τὸ πρῶτον αἰτιον, quidni etiam ex contingente necessarium, ex falso verum posset inferri? Vid. Clarissimi Dn. L. Val. *Bethemsi* Preceptoris nostri summè venerandi *Instit. Metaphys. cap. XI. §. 1. not. 10.*

§. 6. Dicitur (6): *Indemonstrabilis*. Per propositionem indemonstrabilem intelligitur hoc loco ejusmodi propositio, quæ demonstratione absolute sic dictâ, h. e. demonstratione *διὰ*, cur sit, quæque causam includit, demonstrari non potest. Eò ipsò enim, quod axiomata habentur pro primis sciendi fontibus, significatur, quod non possint demonstrari demonstratione *διὰ* seu per causam, quia aliàs primò esset prius, cum causa prior sit causatò.

§. 7. Dicitur (7): *quam quis novisse debet, antequam ad Preceptorem suum accedat*: Ipse enim *Aristoteles lib. 1. Post. cap. 2. §. 14.* ait: *Ex immediatis principiis syllogisticis eam quam necesse est eum habere, qui discere quidvis debeat, voco axioma.* Pariter *Philoponus comm. in 1. Post.* ait: *Τὸ δ' ἀξίωμα ὀνομαζομένον ἔχει καὶ πρῶτον αἰτιον.* Per quæ verba axioma distinguitur ab aliis propositionibus indemonstrabilibus nempe à thesibus, quas *Aristoteles* in suis posteriorum Analyticorum libris distinguit in definitiones & hypotheses. Est autem thesis talis propositio indemonstrabilis, quam non necesse

necesse est ut noverit is, qui scientiam aliquam discere vult, antequam ad Doctorem suum accedat, sed potest eam à Doctore suo accipere. *Aristoteles* enim disertè ait *lib. 1. Post. cap. 2. §. 14.* *Κεῖνος δ' ἀρχῆς συλλογιστικῆς θέσει μὲν λέγεται ἢν μὴ εἴη διδασκαλία, καὶ δ' ἀνάγκη ἔχει τὸν μαθησομένον ἢ.* Ex immediatis autem principiis Sylogisticis thesin quidem appello, quam non licet demonstrare, nec necesse est habere eum, qui aliquid discere vult. Eandem thesios definitionem inculcat *Job. mes Philoponus Comm. in 1. Post.* cum inquit: ἡ μὲν θέσις ἐκ τῶν ἀσέπτος ὅ τῶ μαθησομένῳ, ἀλλ' ἐκ τῆς διδασκαλίας παρεργίνεσθαι. Idem *com. in lib. 1. Post. cap. 2.* ait: Differunt axiomata & theses, ἡ μὲν ἀξιώματα ἢ τὰς κοινὰς ἐνοίας καὶ ὀκισθὲν προσβαλλόμεθα, αὐτὰς θέσεις, ὅ τῶ τῆς διδασκαλίας μαθησομένῳ καθ' ἐκάστην ἐπιστήμην, quod axiomata, sive communes notiones domo nobiscum adferimus, theses autem à Præceptore discimus in unaquaque scientia. Conferatur *Themistius Euphrates, Græcis Aristotelis Paraphrastes in lib. 1. Post. cap. 2.* Theses autem iterum sunt vel definitiones vel hypothesis. Definitio ponit, quid res sit: E. g. Analyticus ponit, quid sit demonstratio, quando eam definit per Syllogismum *Ἰπσημονικόν*, Ethicus ponit, quid sit moralitas, quando eam definit per habitudinem realem ad naturam rationalem. Hypothesis est propositio indemonstrabilis affirmativa aut negativa quæ non explicat rei quidditatem, sed ponit aliquid esse aut non esse, & ab illo, qui scientiam communicaturus est, ponitur, ut ex eâ aliquid demonstraret: E. g. Hypothesis in morali scientia est: Datur per se morale: Hac enim propositio non ponit, quid sit morale, sed ponit saltem, aliquid esse nempe τὸ per se morale. Eadem propositio dicitur *ὑπόθεσις* & *ἀίτημα* sive postulatum. Vocatur *ὑπόθεσις*, cum discipulus ei assentitur, appellatur autem *ἀίτημα*, cum auditor eam negat, & inde Doctore petit ac postulat, ut illi discens fidem habeat.

Conveniunt itaque Hypothesis & definitio in eo, quod utraque est propositio *ἀμφοτέρω καὶ ἀναπόδεικτος*, it: quod utraque est *θέσις*; Differunt autem, quod definitio ponit, quid res sit, hypothesis verò ponit, quod res sit vel non sit:

E. g.

E. g. Hypothesis est, quando dicitur: Unitas est; Definitio autem est, quando Arithmeticus dicit, *μονάδα* Unitatem ἴδιον *αἰδιαιεσθ* εἶναι καὶ τὸ πρῶτον individuum esse secundum quantitatem, Vid. *Aristoteles lib. 1. Post. cap. 2.*

§. 8 Cū axiomatibus hæc requisita, quæ §§. præcedentibus adduximus, in Thesi tribuimus, axiomata acceptimus in eo rigore, quò *Aristoteles* in *Analyticis* adhibet, quatenus nempe sunt propositiones dignæ, quibus omnes sine probatione habeant fidem. Aliàs enim *Philosophus* vocem *ἀξιωματικὸν* in *Topicis* sumit more *Stoicorum* pro qualibet oratione enuntiativa; E. g. *lib. 8. Top: c. 3. §. 8.* inquit: Cū autem de axioma ac propositione difficilius est differere, quàm de thesi, dubitare aliquis possit, utrum sint ponenda, quæ sunt huiusmodi, annon? Ubi existimat *Alexander Aristotelem* axioma & propositionem conjunxisse, quod h. l. sint unum idemque. Vid. *Celeberrimi Logici Melchioris Zeidleri Analys. Poster. lib. 1. Cap. X. §. 10.*

THESIS II.

Licet axiomatum non habeatur scientia demonstrativa, solida tamen ac sufficiens eorum datur cognitio,

Ἐκθεσις.

§. 1.

Nisi enim accurata axiomatum notitia sperari posset, omnis exquisita doctrina pessum iret, utpote quæ in axiomata ultimo abit ac resolvitur, nisi progressum in infinitum, à quo sana ratio abhorret, admittere velis. *ἢ ἐνδέχεται ἀριστοτέλει δι' ἀποδείξεως μὴ γινώσκοντι τὰς πρώτας ἀρχὰς τὰς αἰεσίους.* Non potest quisquam scire, per demonstrationem, nisi cognoscat prima principia immediata, inquit *Aristoteles lib. 2. Post: cap. ult.*

§. 2.

§. 2. Hæc axiomatum cognitio nobilior est scientiâ *πυρῶς & ἀπλῶς* sic dictâ, h. e. scientiâ demonstrativâ (*ἀποδεικτικῆ*) quæ per causam simpliciter proximam obtinetur. Propositiones enim, quæ cognoscuntur, aut possunt inferri per genuinas rationes à priori, aut minime. Si possunt inferri per rationes à priori, nec tamen per eas inferuntur aut cognoscuntur, propositionum illarum cognitio ignobilior est scientiâ demonstrativâ: Si non possunt per rationes à priori inferri ac cognosci, non quidem illarum propositionum est scientiâ demonstrativa, utpote quæ semper per prius obtinetur, datur tamen illarum cognitio, quæ scientiam demonstrativam suâ nobilitate & excellentiâ superat. Vid. *Magnifici Dn. D. Fridem. Bechmanni Patroni ac Præceptoris nostri æternâ pietate prosequendi Instit. Log. Lib. 4. cap. 8. §. 16.*

§. 3. Hæc axiomatum cognitio, scientiâ *ἀναπόδεικτικῆ* præstantior, est scientiâ *ἀναπόδεικτικῆ*, quæ ut docet *Aristoteles lib. 1. Post. Anal. cap. 33.* est *ἐπιδηψις τῆς αἰεσῶς πρὸς τῶς* existimatio propositionis immediatæ, aut quæ versatur circa illa, quæ cognoscuntur seipsis, vel, ut *Suessanus* inquit, *quæ sibi per se ipsa habent*, cujusmodi sunt axiomata.

§. 4. Illa solida axiomatum cognitio comparatur non *μαθήσει* institutione sed *εὐρήσει* inventione, ut loquitur *Johannes Philoponus comm. in lib. 3. de An. c. 4.* Non institutione inquam. Institutio enim strictè accepta requirit causam, per quam aliquid demonstratur, qualem axiomata, cum sint primi sciendi fontes, non agnoscunt. Inveniuntur ergò axiomata, & quidem per experientiam sensu fundatam, cujus proprium est, cujusque rei principia *ᾠθεῖν* (tradere) teste *Aristotele lib. 1. Prior. c. 30. §. 3.* aut investigantur per inductionem experientiâ suffultam, quam *Aristoteles* ideo *lib. 2. Prior. c. 23. §. 5.* vocat *συλλογισμὸν τῆς πρώτης καὶ αἰεσῶς πρὸς τῶς*. Pergit ibidem: *Quorum enim est medium, Syllogismus sit per medium: quorum autem non est medium, δι' ἐπιγωγῆς per inductionem.* Idem *Philosophus lib. 2. post. Analyt. cap. ult.* dilertè ait: *Patet igitur, necesse esse. ut prima nobis inductione nota fiant. Nam ἡ ἴσχυς ita efficit in ai i na universale.*

B

§. 5.

§. 5. Hæc autem axiomatum ostensio, quæ fit per experientiam seu inductionem sensibus nixam, non est demonstratio. *Φανερόν, ἢ ἀδιόργανον, ἢ ἀδιδασκαλίας ἤμισαδαι ἢ τῶν διποδεντῶν, Manifestum est, fieri non posse, ut sentiendō sciatur aliquid demonstrabile, ait Philosophus lib. 1. Post. Analyt. cap. 31.*

§. 6. Quando autem beneficiō experientiae aut inductionis experientiā nixæ axiomata inveniuntur, tres potentiae ad eorum investigationem in homine concurrunt, nempe sensus, memoria, & intellectus. A facultate judicativâ axiomatum cognitio trahit initium, ab experientia axiomata confirmantur, ab intellectu axiomata abstrahuntur. Prima potentia igitur est sensus seu *δύναμις αἰσθητικὴ* infusa quædam vis dijudicandi objecta sensibilia. Verùm cum potentiam hanc à naturâ ingenitam omnia habeant animalia, *Aristoteles lib. 1. post. cap. ult.* ad facultatem homini magis propriam progrediendum esse monet. Inde animalia d. l. in varia dispescit genera. Conferantur *Themistius paraphr. in b. l. & Philoponus comm. in b. l.* ex quibus exempla rem illustrantia ferè excerptimus. Quædam igitur animalia habent *μονὴν ἢ αἰσθητικὴν* mansionem seu perseverantiam rei sensu perceptæ, ut loquitur *Aristoteles lib. 2. post. cap. ult.* si ve post actum sentiendi servant in animo ideam & exemplar rei visæ, gustatæ, auditæ aut alio sensu cognitæ, quæ animalia dicuntur etiam *Φρόνημα* prudentia, ut canes, equi, &c. Quædam verò post actum sentiendi non habent *μονὴν ἢ αἰσθητικὴν* sive post actum sentiendi non servant in animo simulacrum quoddam & speciem rerum sensu perceptarum, ut sunt conchylia, ostreae, mulcæ, & vermes, Unde videmus muscas & vermes hac & illac vagantes, quod locum, unde exierunt, ignorent. Inter illa animalia, quæ memoriâ sunt instruta, alia habent phantasiâ modicam, in qua species rerum sensibilibium remaneant, ideoque simulacra rerum sensu perceptarum imperfectè & brevi tempore asservant, ut picæ & psittaci, cum retineant quidem voces hominum & ob hoc illas imitentur, sed æmulentur nec omnes voces, nec

nec, quas imitantur, perfectè: alia habent puram magis & præstantiorem phantasiam, & ideo diutius & perfectius rerum sensibilibum ideas servant, ut homines, equi, asini &c. Equi enim sæpius spatiò trium vel quatuor dierum à lustris & cubilibus aberrantes ad eum locum, unde egressi sunt, revertuntur. Asini autem semel in foveam delapsi post longum temporis spatium ad eandem, etiam oppletam, pertranseundam ne fustibus quidem adiguntur. Illorum, quæ diutius & perfectius res sensu perceptas memoriâ retinent, quædam ratione sunt destituta, quædam, ut soli homines, ratione sunt prædita, per quam reservatas rerum ideas invicem comparant, earumque similitudines aut differentias speculantur, quibus absolvitur experientia: Multæ enim ejusdem rei recordationes & similitudinum inter se collationes constituunt experientiam. Ex sensu & crebriori ejusdem rei cognitione per sensum factâ fit memoria, ut docet *Aristoteles lib. 2. Post. cap. ult.* Ex memoria fit experientia; *ἐκ δὲ μνήμης πολλῶν τῶ αὐτῷ γνωστέων ἐμπειρία. αἱ γὰρ πολλὰ μνηματῶ ἀριθμῶ ἐμπειρία μία ἐστίν*, inquit *Aristoteles l. c.* Eundem ferè in sensum loquitur *Themistius paraphr. ad l. c. πολλῶν δὲ μνημῶν ἐκ πολλῶν εἰσδήσεων γνωστέων, ἐμπειρία ἀσβεστέων μία*, *Multis factis recordationibus, quæ ex multis per sensum cognitionibus oriuntur, una constituitur experientia.* Tandem ubi beneficiò experientix perspicitur similitudo rerum sensu perceptarum & memoriæ inscriptarum, nascuntur axiomata, dum intellectus postea similitudinem illam & universalem notionem abstrahit. E. g. elleborum purgare, sentio ac memoriâ teneo, elleborum iterum purgare, iterum sentio ac memoriâ teneo, idem in pluribus deprehendo & quidem in omnibus, quibus elleborus fuit exhibitus, & id eò illud memoriæ inscribo: Ex multis hujus rei recordationibus nascitur experientia, quod elleborus similiter omnes, quibus fuit adhibitus, purgaverit. Tandem ratio perspicuens elleborum similiter purgasse omnes, quibus fuit exhibitus, colligit ex experientiâ hoc universale principium seu axioma: O elleborus purgat. Desumimus hæc ex paraphrasi

raphrafi Themistii, cujus verba hæc sunt: ἐκ μὲν ἐν τῆς αἰσθή-
 σως ἐγγίψαι μνήμη, ὡς περ λέγομεν. Ἐκ δὲ μνήμης πολλὰ κίς τῆ
 αὐτῆ γινόμενης, ἐμπειρία. αἱ γὰρ πολλαὶ μνήμαι τῶ δριμύτω, μία
 ἐμπειρία ἴσθι. Ὅτι μὲν γὰρ τὸδε ἴσθιν ἐλέβορⓈ τὸ καθῆραν, ἡδὲ
 ἔκ καὶ ἐμνημόνευσεν. ἀλλὰ καὶ ἐν τὸδε ἐλέβορⓈ, τὸ πάλιν καθῆ-
 ραν, ἡδὲ ἔκ καὶ ἐμνημόνευσεν πάλιν. καὶ αὐτὸς γὰρ ἔπειρον. καὶ πάλ-
 λιν ἄλλο. πολλῶν γὰρ μνημῶν ἐκ πολλῶν αἰσθήσεων γινόμενων,
 ἐμπειρία ἀβρίξεται μία, τῆ καθάρσει τὸν ἐλέβορον. ἥς συναξαμέ-
 νης τε καὶ ἀποσλαμβάνουσας αἰσθήσιν ὁμοίαν καὶ μνήμην, πηγυρίαν
 ἡδὲ τὸ καθόλου. καὶ ἐμμενεῖ τῆ ψυχῆ, ὅτι τῆς ἐλέβορⓈ καθάρι-
 ρει. καὶ ἴσθι τὸ καθόλου τὸ ὅμοιον καὶ ταυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἑκά-
 στον, καὶ τὸ ἐν τοῖς πολλοῖς.

Vid: *Dissertatio Viri Clarissimi Dn. L. Valentini Bels-
 themi, Patroni Ἐ Præceptoris nostri meritisimi, de ortu primo-
 rum principiorum in mente humana, ubi veram & apud accu-
 ratissimos Doctores Analyticos receptam sententiam accu-
 ratè explicat, & Aristotelis doctrinam tuetur.*

§. 7. Cæterum hanc rem eleganti quodam simili ex
 militiâ desumpto illustrat *Aristoteles lib. 2. Post. cap. ult.* Sicut
 enim exercitu in fugam converso fieri solet, ut unus vel al-
 ter ex militibus animo recepto in aciem redeat, quorum exem-
 plum alii sequuntur, & tandem totus exercitus redintegrat
 pugnam: ita manente una specie sensibili in anima, iterum
 alia atque alia superveniunt species, donec factâ tandem
 experientiâ ratio unum universale ex omnibus illis singula-
 ribus necitat. Ita simile, quod suppeditat *Aristoteles*, inter-
 pretatur *Themistius* paraphr. ad l. c.

§. 8. Dicis: Si axiomata nascuntur in mente huma-
 na ex experientiâ, cujuslibet impostoris falsa dogmata, quæ
 ipse in erroneo & fallaci suo judicio tanquam sibi perspe-
 ctissima firmiter collocavit, & ex falsis experimentis hau-
 sit, axiomata erunt. Sed Resp. cum dicimus, axiomata oriri
 ex experientia, non intelligimus experimenta Petro aut ti-
 bi saltem comprobata, sed loquimur de experimentis, quæ
 omnium hominum aut certè fide dignorum intellectui ita
 sunt

sunt evidētia, ut eorum veritati nemo possit reluctari aut ullam adversus ea instantiam invenire.

THESES III.

Licet axiomatum nec notitia in actu secundo, nec notitia in actu primo, nec habitus nobis connascatur, eorum tamen notitia in potentia propinqua intellectui nostro naturā est insita.

Expositio.

§. 1.

QUOD actualis axiomatum notitia nobis naturā non sit insita, inde liquet, quia terminorum, ex quibus axiomata constant, actualis cognitio nobis non connascitur: neque enim infans in lucem prodians quid majus, quid totum, quid pars sit, perfectum habet, sed harum notionum vim tempore demum insequente assequitur. Quod si verò simplicium terminorum cognitio naturā nobis non est insita, ecquā ipsorum axiomatum, quæ ex terminis constant, actualis notitia nobis dici poterit congenita? Secunda enim mentis operatio, qualis est cognitio totius alicujus axiomatis, præsupponit primam mentis operationem nempe simplicem terminorum apprehensionem, e. g. ut quis cognoscat totum hoc axiomata: Totum est majus qualibet suā parte, prærequiritur notitia terminorum, sive, ut quis cognitum habeat, quid sit totum, quid pars, quid majus.

§. 2. Neque notitia axiomatum in actu primo nobis connascitur. Ut autem hæc nostra assertio commodius ostendatur, exponendum est, quidnam sit notitia axiomatum in actu primo nobis connata. Nempe notitia axiomatum

tum in actu primo nobis connata est completa potentia ad actum cognoscendi axiomata iisque assentiendi elicendum, h. e. talis Potentia, cui nihil deest eorum, quæ ad hoc, ut actum cognoscendi axiomata eliciat, antecedenter requiruntur; Talem autem notitiam nobis non connasci, inde patet, quia ad notitiam in actu primo seu ad completam cognoscendi potentiam requiruntur species impressæ, quas vulgo species intelligibiles vocant, quæ naturâ nobis non sunt insitæ, sed ab objectis interventu phantasmatum ab intellectu agente elevatorum ad intellectum transmittuntur. Docet enim *Aristoteles lib. 3. de An. c. 5. text. 3.* intellectum ita se habere ad intelligibilia, sicut se habet sensus ad sensibilia. Sicut autem sensus in se sensibilem species actu non habet impressas, sed tantum obtinet potentiam eorum species suscipiendi, e. g. facultas visiva sensibilem coloris speciem actu in se non habet, sed potentiam ad coloris speciem suscipiendam: ita etiam intellectus species intelligibilium seu species intelligibiles actu in se non habet, pollet tamen virtute intelligibilium species suscipiendi. Unde *Philosophus* eodem libro intellectum hominis similem esse dicit tabulæ nudæ, cui nihil actu est inscriptum, ut tamen ipsi omnia possint inscribi.

§. 3. Neque axiomatum habitus propriè dictus cum homine statim nascitur. Dicitur inquit *Aristoteles lib. 2. Post. Anal. cap. ult. §. 6.* ἔτι δὴ ἐνυπάρχουσιν ἀφωρισμένας ἔξεις, ἔτι ἀπ' ἀλλῶν ἔξεων γίνονται γνωστικῶν. Itaque nec insunt definiti habitus (sc. principiorum, de quibus d. l. loquitur) nec sunt ex aliis habitibus notioribus. Rationem reddit eodem capite §. 4. cum ait; εἰ μὲν δὴ ἔχομεν αὐτὰς, ἀἴτιον. Συμβαίνει γὰρ αἰρεσιβέτερος ἔχοντος γνώσεις ἀποδείξεως λαθάνειν, si igitur eos (habitus principiorum) habemus, absurdum est. Accidit enim, ut eos, qui habent exquisitiores cognitiones demonstratione lateat. Quæ *Aristotelis* verba sic intelligimus: Si à natura habitus principiorum & axiomatum nobis esset insitus, illud nos non lateret, quia ille habitus præstantior & certior est scientiâ demonstratiâ, quam nemo possidet, nisi eam se pos-

se possidere sciat: At verò infantes nesciunt, se tenere aliquem principiorum & axiomatum habitum.

§. 4. Excludimus ergò sententiam *Bartholomæi Viotti*, qui lib. 3. de demonstratione cap. 7. existimat, insitum à natura nobis esse habitum, cujus beneficio non solum principia sciamus, sed etiam certius sic se habere, quod per illa significatur, sciamus, quàm si illius demonstrationem habuissimus.

§. 5. Videtur objicere *Viottus* l. c. omninò habitum axiomatum nobis esse ingenitum, quia à natura nobis ingentia sunt potentia sentiendi, memorandi ac ratiocinandi, quæ facultates ad principia cognoscenda concurrunt. Verum confundit ipsum habitum primorum principiorum, & potentias, quæ concurrunt ad efficiendum istum habitum. Ipse habitus non connascitur, ut ostensum est, potentia tamen nobis connascuntur, quæ concurrunt ad ingenerandum istum habitum.

§. 6. Cæterum notitia axiomatum naturâ nobis est insita in potentia propinqua, h. e. inde ab utero insita nobis est vis quædam ac potentia, cujus beneficio intellectus, simul ac terminos axiomatum apprehendit, statim in illis immediatè & citra ullam aliunde petitam rationem cognoscendi simplici intuitu perspicit identitatem prædicati cum subiecto, & ad actum assentiendi eliciendum se ultrò determinat. Sicut enim oculus lucem per se solâ aspectus contortione & non interveniente aliâ re intuetur: ita intellectus beneficio virtutis hujus naturâ congenitæ axiomata nullius rei interventu, sed simplici quodam obtutu apprehendit & penetrat.

§. 7. Vis illa ac potentia communiter vocatur lux intellectui ingenta sive naturâ insita. *Thomas de Aquino* in p. 1. q. XII. art. II. eam appellat virtutem intellectivam, quæ fit participativa similitudo ipsius, qui est primus; & lumen quoddam intelligibile quasi à prima luce derivatum. *Philippus Melanchthon* in lib. de Anima vocat lucem in mentibus, & docet, eam lucem esse notitias divinitus sparsas in mentibus nostris.

§. 8. Vis

§. 8. Vis hæc ac facultas intellectui congenita demum fit actus primus, ut loquuntur *Schola*, h. e. potentia completa axiomata cognoscendi, si sensus suum fecerint officium, & species impressæ per sensus mediantibus phantasmatis se intellectui insinuaverint. Tunc enim intellectus est sufficiens ad actum cognoscendi & assentiendi per se & immediatè eliciendum, & nullum requisitum ad actum istum producendum ulterius desideratur.

§. 9. Licet autem potentia hæc naturalis magna sit hominis ejusque intellectus perfectio, facilitarì tamen, ut cum *Scholis* loquar, & adjuvari potest habitu quodam extrinsecus accedente nempe intelligentiâ, quæ non largitur primam axiomatibus assentiendi vim ac facultatem, sed adjuvat eam ac sublevat, ut intellectus axiomatibus, quæ debite objecta jam citra ullam institutionem & ratiocinationem cognovit, promptius & facilius assentiatur. Sicut verò ipsa actualis axiomatum cognitio ex sensu & experientia hauritur: ita & habitus horum principiorum experientiâ & inductione ingeneratur. ἢτε ἐνυπάρχουσι ἀφωροσμένα ἐξ ἑξέως ἢτε ἀπ' ἄλλων ἔξεων γίνονται γνωστικῶν, ἀλλὰ διὰ αἰσθησεως, Nec insunt definiti habitus (principiorum) nec sunt ex aliis habitibus notioribus, sed ex sensu, inquit *Philosophus lib. 2. Post. c. ult.*

§. 10. Duo igitur hic ostendenda supersunt, (1.) quod aliquis detur habitus circa axiomata (2.) quod ille habitus sit *Ns*, sive intelligentia. Prius liquet primò ex eo, quia v.g. Sapiens seu *Metaphysicus* huic axiomati: Totum est majus quâlibet suâ parte, pleniorè præbet assensum, quàm rusticus, quod aliunde fieri non potest, quàm à qualitate quadam, quæ intellectui Sapiens superaddita naturalem facultatem adjuvat & faciliat, h. e. ab habitu. Deinde naturalis illa potentia, cujus beneficio axiomata, simul ac terminos cognovimus, intellectus noster apprehendit ac penetrat, sæpè cohibetur inadvertentiâ, errore, aut perturbatione quadam, ne erumpat in actum & intellectum ad assensum axiomatibus promptius præbendum determinet, ut ut termino-

minorum, ex quibus axiomata constant, significatio intellectuati satis sit perspecta. Sanè *Aristoteles lib. IV. Met. cap. IV.* impugnat quosdam, qui axioma hoc theoreticum: Impossibile est, idem simul esse & non esse, negare præsumferunt. Quædam igitur qualitas virtuti naturâ insitæ labanti quasi aut suppressæ succurrit, eamq; in assensu facilius & promptius præbendo axiomatibus elevat. Posterius, quod nempe ille habitus sit intelligentia, ex ipso *Aristotele* probamus hõc modò: Axiomata, quia sunt principia demonstrationum, certiora sunt ipsis demonstrationibus: Si autem certiora sunt demonstrationibus, per demonstrationes non cognoscuntur, adeoque nec cognoscuntur scientiâ, quæ per demonstrationem obtinetur. Quòd si verò scientiâ non cognoscuntur, cognoscenda sunt per intelligentiam seu mentem: Nam duo tantum sunt animi nostri habitus, quibus verum falsumque semper dignoscimus quique nunquam falluntur, nempe *ἡσυχία* & *Νῆς*. Accedit, quòd axiomata, quia sunt principia demonstrationum adeoque ipsis demonstrationibus certiora, certiori & præstantiori cognitionis genere sint cognoscenda, quàm est scientia, quippe quæ per demonstrationem progignitur: Jam verò nullum cognitionis genus præter intelligentiam scientiâ est certius. Vid. *Aristoteles lib. 2. Post. cap. ult. §. 8.*

THESIS IV.

Axiomata sunt vel propria vel quasi propria.

Ἐκθεσις.

§. I.

Axiomata propria dicuntur, quæ consideratione propria sunt illi scientiæ, & quæ eidem respondet, disciplinæ, in qua ad conclusiones inferendas adhibentur. Axiomata quasi propria vocantur, quæ quidem consi-
C dera-

deratione propria sunt alii alicui scientiæ, applicantur tamen ac restringuntur ad objecta illius scientiæ, cujus dicuntur esse axiomata quasi propria, & illi scientiæ sunt usu quasi propria. E. g. Axioma quasi proprium est illud principium: *Qui vult finem, vult etiam medium prorsus ac simpliciter ad finem necessarium*, quatenus Moralium Doctor applicat ad moralia officia & eo ad conclusiones practicas inferendas utitur: Contra verò axioma proprium est hoc: *Ex nihilo nihil fit*, quando Physicus doctrinas & conclusiones ex illo deducit.

§. 2. Ex propriis axiomatibus sunt doctrinæ ac demonstrationes primariae, quia sunt *δεχαι* *δινείας* principia domestica; Ex quasi propriis extruuntur doctrinæ ac demonstrationes secundariae minorisque clasfis, quia non sunt principia domestica.

§. 3. Duobus autem modis evenire solet, ut axioma aliquod alicui scientiæ fiat quasi proprium, seu applicetur ad objecta alicujus scientiæ, cui tamen consideratione non est proprium, (1.) si retentis totidem verbis applicetur ad alicujus disciplinæ objecta, & in alia disciplina tanquam in sua domo habitare incipiat: e. g. quando Philosophia moralis hoc axioma Metaphysicum: *Qui efficaciter vult finem, vult etiam medium prorsus ac simpliciter ad finem necessarium*, five hoc: *Causa cause* (formaliter considerata) est *causa causati*, totidem verbis ad moralia applicat. (2.) Si efferatur terminis illi disciplinæ generi, cui accommodatur, propriis, aut alio quodam stylo elegantiori: E. g. quando Moralium Doctor utitur hoc effatò: *Necessitas finis facit jus in moralibus*: Hoc enim effatum nihil aliud est quam axioma Metaphysicum: *Qui efficaciter vult finem, vult etiam medium prorsus ac simpliciter necessarium ad finem*. Eodem modo axioma Metaphysicum fit axioma quasi proprium, cum Moralium Doctor hæc proponit effata: *Quod quis per alium facit, per se fecisse putandus est*, It: *quod quis faciendi alii jus dat, ejus ipse autor censetur*, It: *Etiam facimus, quod per alios facimus*: Hæ enim propositiones nihil aliud sunt quam axioma consideratione

ratione proprium Metaphysicæ: *Causa cause est causa causa-*
ti Pariter hoc axioma Analyticum; *Commune veris* & abso-
lutè positum stat in significatu famosiori, Hugo Grotius lib. 1. de
Jure Belli & Pacis cap. 1. applicat ad Philosophiam Practi-
eam, & elegantiori stylo sic effert: Nomen generis speciei præ-
fertim excellentiori sepè peculiariter adharejit.

THESIS V.

Axiomata sunt vel simpliciter talia vel in cer-
to genere talia.

§. 1.

§. 1.

Axiomata simpliciter talia vocantur, quæ omnibus
scientiis ratione usus sunt communia. Dico: *ratio-*
ne usus. Nam ratione considerationis axiomata sim-
pliciter talia ad solam Metaphysicam spectant, ut in-
frà ostendetur. Axiomata simpliciter talia sunt hæc: *Im-*
possibile est, idem simul esse & non esse, Quodlibet est vel, non
est &c.

§. 2. Axiomata in certo genere talia sunt propositio-
nes indemonstrabiles, quas necesse est ut noverit is, qui sal-
tem hanc vel illam scientiam discere vult, antequam ad
Doctorem suum accedat: E. g. Axioma in certo genere
scientiæ nempe in genere scientiæ moralis est hoc: *Per se*
& ex sua natura honestum (turpe) est expetendum (fugiendum).

§. 3. Axioma simpliciter tale est vel ultimum vel non
ultimum. Illud nullum aliud agnoscit axioma, ex quo
veritas ejus cognoscit possit: Hoc aliud agnoscit axioma,
ex quo ipsius veritas potest cognosci: E. g. axioma simpli-
citer tale & quidem ultimum est hoc: *Impossibile est, idem*
simul esse & non esse: Contrà verò axioma simpliciter tale
non ultimum est hoc: *Positâ re ponitur rei forma, quia aliud*

C 2

agno-

agnoscit axioma, ex quo ejus veritas cognosci ac ostendi potest, nempe hoc: *Impossibile est, idem simul esse & non esse.* Si enim ponatur res aliqua non simul positâ formâ ejus, tunc ponetur res aliqua & non ponetur illud, per quod res est id, quod est, & sine quo res non potest esse id, quod est: Jam verò si ponatur res aliqua non simul positò illò, per quod res est id, quod est, & sine quo res non est nec esse potest illud, quod est, tunc fieri potest, ut aliquid simul ponatur & non ponatur, & consequenter impossibile non erit, idem simul esse & non esse, idem simul poni & non poni, quod est absurdorum absurdissimum.

THESIS VI.

Axiomata simpliciter talia considerat Philosophia Prima explicando ea, confirmando, & per absurdum ac impossibile demonstrandò.

Enferis.

§. 1.

QUOD hæc axiomatum consideratio ad Philosophiam Primam ex professo spectet, inde patet, quod vocabula, quibus hæc axiomata indicantur, ut *ens, essentia, existentia, unitas, unum* &c. per se & ex professo sub considerationem Metaphysicæ cadant: Jam verò axiomata simpliciter talia explicantur, quando vis & significatio illorum terminorum, ex quibus constant, indicatur, & confirmantur, quando ex definitione terminorum probantur, id quod optimè præstare potest ea scientia, quæ terminos illos considerat.

§. 2. Hoc axioma: *Totum est majus qualibet sua parte,* Philosophia Prima explicat, quatenus terminorum, quibus indi-

indicatur, vim & significationem ostendit; confirmat autem, quatenus terminos, quibus exprimitur, definit, & ex terminorum definitione concludit. Nempe Philosophia Prima primò definit prædicati partem in illo axioma, nempe *70* majus, & docet, majus illud dici, quod tantum est, quantum est alterum, cujus respectu dicitur majus, & quod præterea illud excedit & superat. Porro definit subiectum istius axiomatis nempe totum, & docet, totum hoc loco esse unum, quod continet ea, quæ continentur (h. e. partes) ut sint unum. Ex definitione igitur prædicati Philosophia Prima sic concludit: Quicquid tantum est, quantum omnes suæ partes seorsim sumtæ, & præterea illas superat & excedit, illud majus est qualibet suâ parte seorsim sumtâ, Atqui totum est tantum, quantum quælibet sua pars seorsim sumta & præterea excedit quamlibet suam partem, Ergò totum majus est qualibet suâ parte seorsim sumtâ. Minorem in gratiam modestè dubitantium ex definitione subiecti nempe totius probat h. m. Quicquid continet plura, quæ continentur, ut sint unum, illud est tantum, quantum est quodlibet eorum, quæ continentur, prætereaque quodlibet horum excedit, Atqui totum continet plura, quæ continentur, ut sint unum, Ergò totum est tantum, quantum est quodlibet eorum, quæ continentur, & præterea quodlibet horum excedit, h. e. totum est tantum, quantum est quælibet sua pars, & præterea quamlibet suam partem excedit.

§3. Tandem Philosophia Prima adversus ineptos ac per-
vicaces adversarios axiomata demonstrat demonstratione
elenctica aut ducente ad impossibile. E.g. Philosophia Prima
hoc axioma: Totum est majus qualibet suâ parte, contra
contumacem adversarium sic demonstrat: Si totum non
esset majus qualibet suâ parte, tunc aliquid simul esset to-
tum & non esset totum, quod impossibile est juxta pri-
mum, quod in Philosophia Prima occurrit, axioma. Es-
set enim totum, eò quod salvâ veritate dicatur totum, non
esset

esset totum, eò quòd non majus sit qualibet sua parte, h.e. non sit tantum, quantum est qualibet pars, atque insuper excedat illam, cum tamen totum dicatur unum, quod continet plura, nempe partes, quæ ita continentur, ut ex iis unum aliquod proveniat, adeoque sit tantum, quantum est qualibet sua pars, atq; insuper excedat illam.

ET TANTUM HAC VICE.

Corollaria.

I.

Dialectica conducit ad probanda axiomata cum simpliciter tum in certo genere talia.

II.

Ex eo, quod axiomata demonstrantur demonstratione elenctica, non sequitur, quod axiomata demonstrantur. Aliud enim est $\tau\omicron\delta\pi\delta\epsilon\iota\chi\alpha\iota$ demonstrare, aliud est $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\chi\iota\kappa\omicron\varsigma\delta\pi\delta\epsilon\iota\chi\alpha\iota$, redarguendo demonstrare.

III.

Quot sunt modi quærendi, tot sunt modi sciendi, ut rectè docet Aristoteles lib. 2. post. c. 1. Rationem reddit Philoponus in 2. Post. 1. cum ait: $\kappa\alpha\iota\ \tau\alpha\ \zeta\eta\tau\eta\mu\epsilon\nu\alpha\ \kappa\alpha\iota\ \tau\alpha\ \gamma\iota\nu\omega\sigma\kappa\omicron\mu\epsilon\nu\alpha\ \tau\alpha\upsilon\tau\alpha\ \mu\acute{\epsilon}\nu\ \epsilon\iota\sigma\iota\tau\omega\ \psi\pi\omicron\kappa\omicron\iota\mu\acute{\epsilon}\nu\omega,$ τὰ δὲ λόγῳ ἐπιση. Quæsitæ & scitæ sunt eadem quidem subjecto, sed ratione sunt diversa.

IV. Apud

IV.

Apud Aristotelem alia scientia est scientia *τῶν ὄντων*,
alia scientia est scientia *τῶν ἐν ὄντων*.

V.

Cum res actu est, non datur ejus causa efficiens.

VI.

Causa instrumentalis est causa efficiens *ἀναγομένης*
sive reductivè talis.

VII.

Quot sunt genera causarum, tot sunt genera
rationum causandi.

II X.

Ab actu secundo ad actum primum valet con-
sequentia affirmativa, non negativa.

IX.

Ab actu primo ad actum secundum valet con-
sequentia negativa, non affirmativa.

X.

Non omnis causa efficiens mediata est causa
moralis.

XI.

Si divisio causæ efficientis in Physicam & mo-
ralem est immediata, sic datur causa Physica,
quæ non est causa efficiens immediata.

XII.

Causalitas causæ moralis non est moralis motio.

XIII. Mo-

XIII.

Motio causæ finalis, & motio causæ moralis
variis modis differunt.

XIV.

Causalitas causæ moralis semper est positivum
quid.

XV.

Rectè distinguit Aristoteles inter motum causæ
efficientis & inter motum causæ finalis.

XVI.

Datur causa efficiens, quæ nec est principalis
nec instrumentalis.

XVII.

Tot sunt genera causalitatum, quot sunt gene-
ra Causarum.

XIIX.

Causa per accidens ex parte causæ semper est
vera causa.

90 A 6406

ULB Halle 3
002 916 622

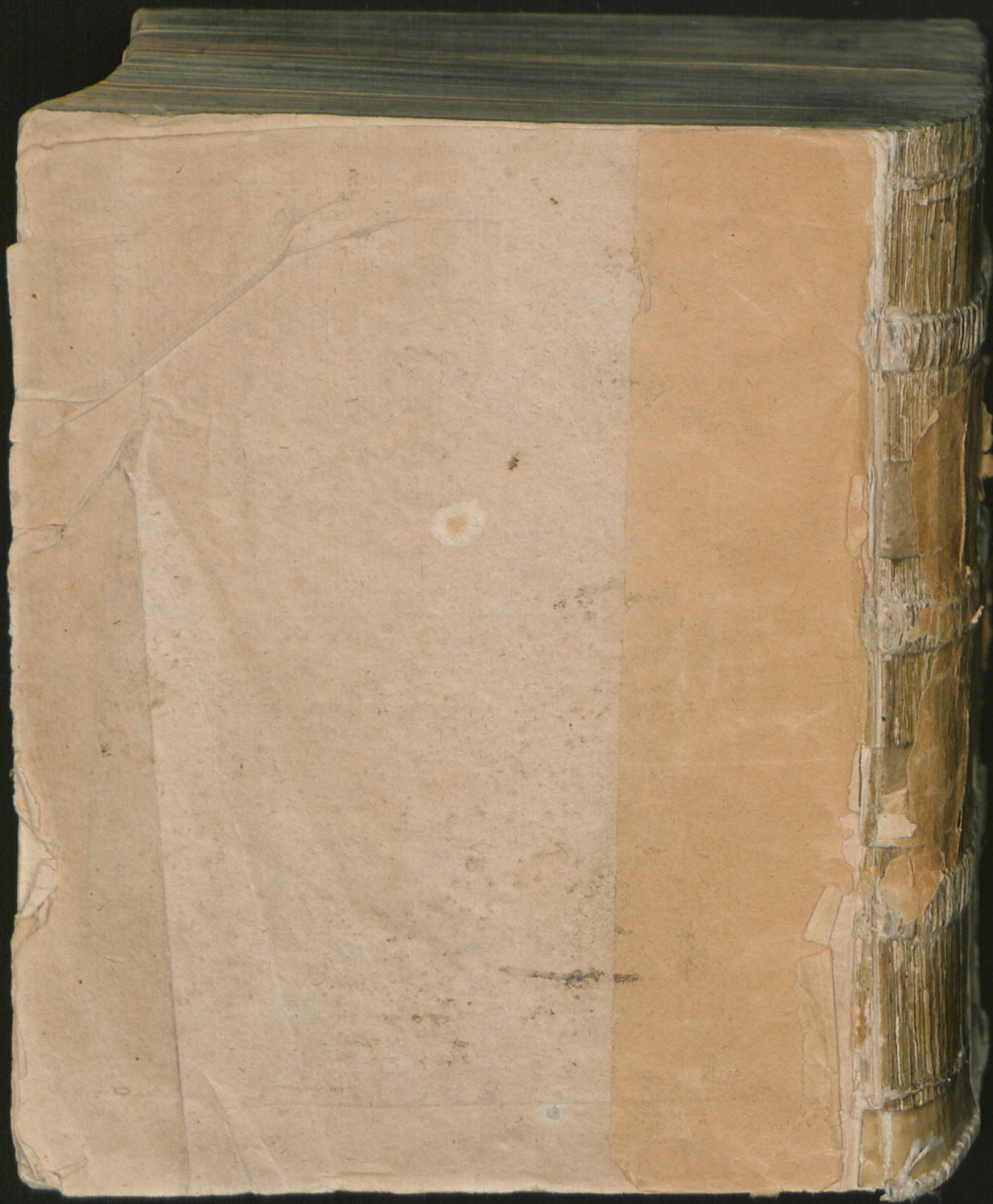

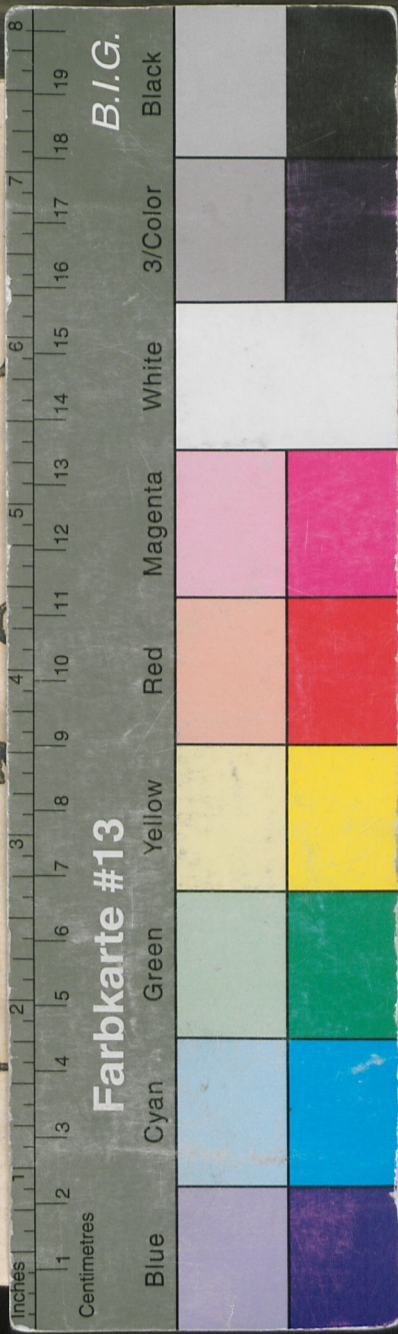
56

Petro V

VDM

METAPHYSICARUM
I MA

3

ATIBUS

nerere,

ta Salana

simi Collegii Phi-
sophici

tionem exponent

LUS Gebenstreit/

SES,

IUS Pfefferkorn /

Thuringus

NDENS

Jul,
DC. LXXXII.

N Æ,

RATHERIANIS.

